

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNI ATROF-MUHITNI ASRAB-
AVAYLASH VA G'AMXO'RLIK KO'RSATISHGA O'RGATISH****Adhamova Xurshidaxon****Maktabgacha (sirtqi) ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi,
Jumanova Shahnoza Ikromjonovna
Qo'qon universiteti "Ta'lim" kafedrası o'qituvchisi**

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni atrof-muhitni asrab-avaylash va g'amxo'rlik ko'rsatishga o'rgatish, shuningdek, bolalarning yoshi va individual xususiyatlarini inobatga olish, shaxsga yo'naltirilgan turli yondashuvlar, pedagoglarning kasbiy mahorati va ta'lim sifatini oshirishga imkon berish tadqiq etildi. Bundan tashqari, tarbiyalanuvchilar o'rtasida ta'lim-tarbiya va ekologik tarbiyani shakllantirish, ulardagi ijodkorlik, ziyraklik, mustaqillik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni tarbiyalash masalalari atroflicha o'rganildi.

Kalit so'zlar: Ekologik tarbiya, tabiat, ona-yer, pedagogika, ma'naviy komillik, mashg'ulot, ekskursiya, metod, usul, o'yinlar, tabiat go'zalligi, ekologik-estetika, tarbiya, tarbiyachi, mahorat, dastur, tarbiyaviy imkoniyat, mashg'ulot, sayr.

Respublikamiz mustaqillikka erishganidan so'ng, ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, bu jarayonning samaradorligini oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da yosh avlodni har tomonlama kamol topgan, jamiyatda o'z o'rnini topa oladigan, ta'lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda anglab, huquqiy, psixologik, pedagogik sharoitlarni yaratishni, jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan qilib tarbiyalashni ko'zda tutadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni ma'naviy yetuk, axloqli, pok insonlar qilib voyaga yetkazishda tabiat bilan tanishtirish metodikasi fani muhim ahamiyat kasb etadi. Uning maqsadi, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni maktabga tayyorlash, tabiat bilan tanishtirish jarayonida tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, Vatanga mehrlil bo'lish, ekologik ta'lim-tarbiyani amalga oshirish, tabiat haqida mukammal bilimga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalashdir.

Insonni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash xalqimizning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat, ma'naviyat va madaniyatni qanday qilib yosh avlodga o'rgatish, ularni komillikka yetaklash yo'llari, qonun-qoidalarini muttasil izlaganlar.

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun bolalarni tabiat bilan tanishtirishni to'g'ri yo'lga qo'yish usullarini o'rgatuvchi turli fan sohalari mavjud. Jumladan, pedagogika fanini olishimiz mumkin. Pedagogika - yunoncha so'z bo'lib, «bola yetaklovchi» - ma'nosini bildiradi. Insonlarni ma'rifiy va ma'naviy barkamollikka munosabatlarni o'zgartirib borishi natijasida pedagogika fani xalq orasida o'z mavqeyiga ega bo'ldi. Shu tariqa insonni tarbiyalovchi fan sifatida pedagogika dunyoviy fanlar tizimi qatoridan alohida o'rin egallagan. Uning bosh masalasi tarbiyadir. Bundan uch ming yillar ilgari Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi «Avesto»da ta'lim-tarbiya masalalariga katta ahamiyat berilgani holda, uning ibodatxonalari qoshida maktablar tashkil etilib, koinlar tomonidan bolalarning ta'lim-tarbiya tizimi ishlab chiqilgan. Bu ta'lim-tarbiya tizimi quyidagi tartibda amalga oshirilgan: diniy va axloqiy tarbiya, jismoniy tarbiya, o'qish va yozishga o'rgatish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanayotgan bolalarda atrof-muhitni asrab-avaylash ko'nikmalarini shakllantirishning samarali shakl va metodlarini ishlab chiqish bugungi kunning muhim talabi bo'lib qolmoqda. Turli yosh guruhlarda bolalarni tabiat bilan tanishtirishda tarbiyachi aralashmagan holda sezgilar bilan amalga oshiriluvchi usul – **kuzatish usulidir**. Kuzatish — tabiat jismlari va hodisalarning tabiiy sharoitlarda maqsadga

yo'nalgan va bevosita shu hodisalarni borishiga bilish faoliyati bo'lib, bunda idrok, tafakkur va nutq ishtirok etib, barqaror diqqat talab etiladi. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda doimiy kuzatishlar olib borish ularning mantiqiy fikr yuritishi va nutqini o'stirishda g'oyat katta ahamiyatga egadir.

Ko'rgazmali metod ham alohida ahamiyatli usullardan biri hisoblanadi. Ko'rgazmali metodlar guruhiga bolalar bilan birga rasmlarni ko'rish, diapozitiv va kinofilmlarni namoyish qilish ham kiradi. Bu metoddan foydalanish xilma-xil vazifalarni hal qilishga, tasavvurlarni aniqlash va bilimlarini tizimlashtirish, umumlashtirish, estetik idrokni tarkib toptirishga yordam beradi.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda tarbiyachining aytib bergan hikoyasi, tabiat haqidagi badiiy kitoblarni o'qishdan, suhbatdan foydalaniladi.

Og'zaki uslub yordamida kuzatish va tabiatdagi mehnat jarayonida olgan bilimlari aniqlashtiriladi, to'ldiriladi, umumlashtiriladi hamda bir tizimga solinadi. Shunday qilib, og'zaki uslub bolalarning tajribasi doirasidan chetga chiquvchi bilimlarni shakllantirish imkonini beradi.

Ekskursiya. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni tabiat bilan tanishtirishda ta'lim berishning tashkiliy formalaridan biri ekskursiyadir. Ekskursiya jarayonida bolalar ona tabiat to'g'risida aniq tasavvurga ega bo'ladilar. Bu tasavvur tabiatni ko'rish, eshitish, sezish orqali idrok etiladi. Ekskursiya jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat, undagi bog'liqlik va uning qonuniyatlari to'g'risida realistik tasavvurlar hosil bo'ladi. Bu tushunchalar keyinchalik bolalar egallaydigan ilmiy bilimlarning asosini tashkil etadi, maktabda o'rganiladigan tabiiy fanlarni o'zlashtirib olishni osonlashtiradi. Tabiat to'g'risidagi bilimlardan bexabar bo'lish ko'pincha o'simlik va hayvonlarga nisbatan noto'g'ri, ba'zi hollarda esa berahm va shafqatsiz munosabatda bo'lishga olib keladi.

Til va muloqot uslubi. Maktabgacha tarbiya yoshida tabiatni o'rganish ko'proq ona tilini bilish bilan yaqindan bog'liqdir. Bu yoshda sezib idrok qilishdan ko'ra so'z bilan aytib idrok qilish mustahkam o'zlashtiriladi. Sezib idrok qilishda tabiat haqidagi hamma bilimlarni boshlang'ich manbai ekanligini doimo nazarda tutish kerak, aniqroq qilib aytganda, bolalar ongida haqiqatni aks etti mumkin.

E'tika va estetika haqidagi psixologik treninglar - suhbat metodi. Yoshlarga estetik tarbiya berishdan maqsad — shaxsning estetik didi va idealini tarkib toptirish, tevarakatrofdagi narsalarni to'g'ri qabul qilish qobiliyatlarini har tomonlama o'stirishdir. Estetik tarbiya bolaga did bilan kiyinish, yurish-turish, mehnat qilish, omma orasida o'zini to'g'ri tuta bilish kabi hislatlarni singdiradi.

"Bog'imizni quramiz" usuli - bog'cha hovlilariga ekilgan gullarni parvarish qilish jarayonida har bir gulni, niholni asrash, uni parvarish qilish, gullarning tagini yumshatish, sug'orish, begona o'tlardan tozalash, shakl berish, o'g'it yoki go'ng solish kabi ishlarni bajarish jarayonlarini amalga oshirish mumkin. Bu yerda tarbiyachining ahamiyati katta. Masalan, tarbiyachi bolalarga gullarni parvarish qilayotganda ularning ham jonli organizm ekanligini, biz qanday nafas olsak, ular ham nafas olishini, biz qanday ovqatlansak, ular ham bizdek «ovqatni yaxshi ko'rishini», o'simlikning ovqati go'ng, o'g'it ekanligini, biz yuvinish, taranishni qanday yaxshi ko'rsak, gullar ham «yuvinishni», «taranishni» yaxshi ko'rishini va buning uchun gullarni tagini vaqti-vaqti bilan yumshatib, suv berib turish kerakligini, barglariga chang yuqtirmasdan yuvib, artib turish kerakligini o'rgatishi zarur. Shuningdek tarbiyachi bolalarga odamlar yorug'likni, quyoshni qanday yaxshi ko'rsa, gullar ham yorug'likni, quyoshni shunchalik yaxshi ko'rishini, shuning uchun ham ularni soya yoki qorong'i yerga saqlash mumkin emasligini ularga uqtirishi zarur.

"Aqliy hujum" metodi - ta'lim sohasida eng faol va yaxshi samara beruvchi metodlardan biri hisoblanadi. Ushbu metod orqali bolalarning ijodiy va mustaqil fikrlash

imkoniyatlarini to'g'ri baholash, muayyan mavzu yuzasidan muammolarni hal etishda va uni tahlil etishda yaxshi natijalarga erishish mumkin. Aqliy hujum metodi qo'llanilganda bildirilgan fikr va g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi. Bildirilgan har qanday fikr inobatga olinadi. Fikr muallifi bo'lgan bolalar rag'batlantiriladi. Ushbu metod orqali tabiat haqidagi biror muammoning yechilishida bolalar tomonidan berilgan fikr va mulohazalar yig'iladi va ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadi.

Kelajak avlodni barkamol kishilar qilib tarbiyalash shu kunning dolzarb masalalaridan biridir. Bu borada bolalarni tabiat bilan tanishtirish muhim rol o'ynaydi. Shunga ko'ra, maktabgacha ta'lim muassasalarida ishlayotgan tarbiyachilar oldida bolalarda tabiat go'zalliklarini ko'ra bilish, uni sevish, tabiatda yuz berayotgan voqea, hodisalar haqida to'g'ri tushunchalar hosil qilish, ularga ekologik ta'lim-tarbiya berishdek muhim vazifa turadi. Tarbiyachi eng avvalo o'zi tabiatni sevuvchi, jonli va jonsiz tabiat haqida aniq bilimlarga ega bo'lmog'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.Mirziyoyev "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 29.12.2016 y. Qarori.
2. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. Toshkent. 2008. D. Sharipova va boshqalar. «Agar bolam sog'lom bo'lsin desangiz» (Ota-onalarga maktabgacha yoshdagi bolalarning gigiyenik tarbiyasi haqida). Metodik qo'llanma. Toshkent. 2006.
3. P.S.Sultonov Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta mahsus ta'lim Vazirligi tomonidan oliy o'quv yurtlari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan, Toshkent – 2007
4. O.Hasanboyeva. H.Jabborova. Z.Nodirova. Tabiat bilan tanishtirish metodikasi. – T.: Cho'lpon NMIU. Qo'llanma. 2006.
5. Sh.M. Kamolxo'jayev.«Tabiatshunoslik asoslari». – T.: «Moliya». Qo'llanma. 2002.
6. H.S. Yo'ldoshev.SH.M. Avazov.«Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari». – T.: «Mehnat» nashriyoti. Qo'llanma.2003 .
7. I. Xolliyev. A. Ikromov. «Ekologiya» – T.: «Mehnat». Qo'llanma. 2001.
8. «Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim». – T.: 2012.
9. Kindergardens lessons.com Mike Adams Copyright 2014,page-14.
10. Maktabgacha pedagogika. Darslik.Fotima Qodirova, Shoista Toshpo'latova, Nargiza Kayumova, Malohat A'zamova. "Tafakkur" nashriyoti, Toshkent – 2019,308-bet.